

DAINIUS SOBECKIS

Klaipėdos „Vėtrungės“ gimnazija

KULTŪROS TEOLOGIJOS PARADIGMA: NUO SUKŪRIMO APOKALIPSĖS LINK

Paradigm of Theology of Culture: From Creation to Apocalypse

SUMMARY

Theology cannot be separated from culture. Culture is a ground of humanity. Holy Scripture can be considered as a foundation for a theology of culture. Already in Genesis a creative process is going on when the first man gives names for different creatures. In such a way the first man continues the creative job started by God. In the New Testament we also find some places where Apostle Paul uses texts of his coeval writers and their interpretations in his speeches and letters. Already these facts allow talking about theology of culture. According to P. Tillich and A. Maceina, having started a creative process, God did not finish it to the outmost but left man to finish it. That is why a man is so creative. During the process of his creation, man was granted divine creative power. In the course of history, man was designated for creation and employed his creative potency to lay a road leading to transfiguration and transformation. Upon man's creative intentions – good or bad – depend when transfiguration comes. God and man's creative intentions raise spirit and anticipate God's victory and transformation whereas bad intentions remove all that.

SANTRAUKA

Teologija negali būti atsieta nuo kultūros, kuri sudaro žmonijos pagrindą. Kultūros teologijos pamatu galima laikyti Šventąjį Raštą. Jau Pradžios knygoje vyksta kūrybinis procesas, kai pirmasis žmogus suteikia vardus įvairiems gyvams pratęsdamas Dievo pradėtą kūrybinį darbą. Naujajame Testamente taip pat aptinkame keletą vietų, kur apaštalas Paulius naudoja savo amžininkų rašytojų tekstus ir jų interpretacijas savo kalbose ir laiškuose. Jau šie faktai leidžia kalbėti apie kultūros teologiją. Anot P. Tillich'o ir A. Maceinos, Dievas, pradėjęs kūrybinį procesą, neužbaigė jo iki galo – paliko žmogui. Dėl to žmogus yra toks kūrybiškas, nes jam suteiktos dieviškos kūrybinės galios. Žmogui istorijoje skirta kurti ir savo kūrybine potencija tiesti kelią transfigūracijai, perkeitimui. Nuo žmogaus kūrybinių intencijų – gerų ar blogų – priklauso, kada ateis laikas transfigūracijai. Geros ir dvasią keliančios žmogaus kūrybinės intencijos artina Gėrio pergalę ir perkeitimą, o blogos intencijos – visa tai atitolina.

RAKTAŽODŽIAI: P. Tillichas, A. Maceina, kultūros teologija, transfigūracija, apokalipsė.

KEY WORDS: P. Tillich, A. Maceina, theology of culture, transfiguration, apocalypse.

IVADAS

Kultūrinių ir religinių svarstymų ištakos europietiškoje epistemoje driekiasi iki graikų klasikinės filosofijos, o krikščioniškoje – iki kanoninių ir nekanoninių Evangelijų. Didžiausią pagreitį šie svarstymai įgavo XX a. pradžios Rusijoje. Tačiau tai truko neilgai, gerą dešimtmetį, iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios, kai Rusijos intelektualai buvo išstremti arba patys pabėgo iš savo tėvynės. Nors susiklosčius tokiai situacijai Rusijoje kultūriniai ir religiniai svarstymai nebegalėjo būti tokie produktyvūs kaip anksčiau, pasitraukę rusų intelektualai ir toliau užsienyje plėtojo šią kryptį. 1925 m. Paryžiuje rusų filosofas Nikolajus Berdiajevas įsteigė religijos filosofijos žurnalą „Kielias“ („Путь“), kuriame buvo tęsiamos dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą kilusios diskusijos kultūros ir religijos tema. Vėliau europietiškoje epistemoje kultūriniai ir religiniai svarstymai buvo įvardinti bendru kultūros teologijos vardu.

Apie kultūros teologiją išsamiausiai Lietuvoje yra rašęs Antanas Maceina savo studijose *Kultūros filosofijos įvadas* (1936) ir *Krikščionis pasaulyje: pasauliškio vaidmuo išganymo istorijoje* (1973). Lietuvos universitetuose nėra dėstomos disciplinos, konkrečiai susijusios su kultūros teologija arba kultūra ir teologija, nebent iš dalies šios disciplinos atstovu laikytume Nerijų Milerių ir jo Vilniaus univer-

sitete dėstomą dalyką „Apokalipsė kine“. Reikėtų galvoti ir apie kultūros teologijos kaip atskiros disciplinos dėstymą universitetuose. Kitaip negu kultūros teologija, literatūros teologija nėra visai naujas dalykas Lietuvoje. Apie literatūros teologijos metodiką ir pagrindinius tyrimo principus yra rašę literatūrologai Dalia Čiočytė, Gediminas Mikelaitytis, Ernesta Juknytė, Radvyda Vaišvilaitė, Dalia Jakaitė, Juldita Nagliuvienė, Roma Bončkutė bei kiti. Šiaulių universitete D. Jakaitė ir J. Nagliuvienė dėsto kursą „Literatūra ir teologija (XX amžius)“, Vilniaus universitete D. Čiočytė dėsto kursą „Biblija literatūroje“ bei „Literatūra ir teologija“, o Klaipėdos universitete R. Bončkutė – „Biblija ir literatūra“.

Kultūros teologija pabrėžia asmens pašaukimo pilnatvę. Galima teigti, kad kultūros teologijos sampratą, kuri jau plėtojosi nuo XX a. pirmos pusės krikščioniškoje teologijoje, įtvirtino Vatikano II Susirinkimas savo nutarimuose, ypač pastoracinėje konstitucijoje apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje *Gaudium et spes* (2001). Šioje konstitucijoje rašoma apie „krikščioniškojo tikėjimo slėpinį“¹, kuris reiškiasi per tikėjimo ir kultūros sąlytį. Minimas „krikščioniškojo tikėjimo slėpinys“ įprasminamas žmogiškoje kultūroje, kuri, tikimasi, turėtų užimti „ypatingą vietą žmogaus pašaukimo pilnatvėje.“²

KULTŪROS TEOLOGIJOS PAGRINDAS – ŠVENTASIS RAŠTAS

Kultūros teologijos pagrindimą galima aptikti pačioje Biblijoje. Pradžios knygos įžangoje jau kalbama ne tik apie

Dievo kuriamąjį procesą – Visatos, Žemės ir visko, kas joje yra, kūrimą, bet ir apie žmogaus kūrybinius gebėjimus:

Dievui sukūrus įvairius gyvius ir juos atvedus pas žmogų, šis, pagautas dieviškojo kūrybinio įkvėpimo kaip savo kūrybingumo pirmavaizdžio, suteikė visiems gyviams vardus (Pr 2, 19–20)³. Vardo suteikimas jau yra kūrybinis procesas, kultūros išraiška. Dievo paliepiamas apvaldyti žemę (Pr 1, 28) taip pat glaudžiai siejasi su kultūrine veikla, kadangi žemę įsisavinti ir įvaldyti galima tik kultūriniu lygmeniu.

Literatūros teologiją pagrindžia pats Naujasis Testamentas, pirmiausia apaštalas Paulius. Naujajame Testamente randame tris su to meto literatūra susijusias vietas, kurios daro galimą teologijos ir literatūros dialogą. Tai trys sakiniai Biblijoje, kurie tampa meno, konkrečiau, literatūros pagrindu. Pirmasis sakinytis yra iš Apaštalų darbų, kai apaštalas Paulius sako kalbą Atėnuose, Areopage. Paulius atėniečiams pateikia savą Dievo sampratą, bet grindžiamą graikų poeto ir astronomo Arato (310–240 m. pr. Kr.), kilusio iš Kilikijos, žodžiais: „Juk mes jame gyvename, judame ir esame, kaip yra pasakę kai kurie jūsų poetai: ‚Mes esame iš jo giminės‘. Todėl, būdami dieviškos giminės, neturime manyti, jog Dievybė panaši į auksą, sidabrą, akmenį arba į meno ar žmogaus minties kūrinį“ (Apd 17, 28–29). Aratas sakė, kad mes esame kilę iš Dzeuso, o apaštalas Paulius, remdamasis poeto žodžiais, teigia, kad esame Dievo kūriniai. Dar dviejuose savo laiškuose apaštalas Paulius cituoja to meto rašytojus. Laiške Titui cituojamas stebukladaris, teologas, orakulų ir maldų autorius Epimenidas (VII a. pr. Kr.): „Vienas jų, jų pačių pranašas, yra pasakęs: „Kretiečiai visuomet

melagiai, pikti žvėrys, tingūs pilvai“ (Tit 1, 12). Pirmajame laiške korintiečiams cituojamas dramaturgas Menandras (342–293 pr. Kr.): „Neapsirikite: „Blogos draugijos gadina gerus papročius!“ (1 Kor 15, 33). Žymiausiu Menandro posakiu galima laikyti „Homo sum, humani nihil a me alienum puto“ (lot. „Esu žmogus ir nieko, kas žmogiška, nelaikau sau svetima“). Ši posakį reikia suprasti kaip rūpinimąsi savo artimaisiais. Juo „pateisinamas kišimasis į kitų žmonių reikalus, jei tuo įsikišimu duodamas geras patarimas.“⁴ Paminėtas Menandro posakis labai glaudžiai siejasi su apaštalo Pauliaus panaudotu jo posakiu Naujajame Testamente. Kad blogos draugijos negadintų gerų papročių, įsikišant galima duoti gerą patarimą, – tai padaro pats Paulius Korinto krikščionių bendrijai pacituodamas Menandrą. Minėtos vietos jau nuo Naujojo Testamento ištakų atveria literatūros ir teologijos dialogo galimybę.

Paskutinėje Šventojo Rašto knygoje – Apreiškime Jonui, arba Apokalipsėje, rašoma apie transfigūracijos procesą, pasaulio perkeitimą. Minėtoje knygoje apibūdinama naujojo pasaulio struktūra po perkeitimo: į naująjį miestą – naująją Jeruzalę – „bus sugabenti tautų lobiai ir brangenybės“ (Apr 21, 25). *Tautų lobių ir brangenybių* nereikėtų suprasti tiesiogiai – Kristus nevertino fizinių turtų, kurie gali sudūlėti (Mt 6, 19). Ką apaštalas Jonas turėjo mintyje minėdamas *tautų lobių ir brangenybes*? Juk ankstesniuose skyriuose Jonas rašė apie fizinių lobių pragaištį (Apr 18, 16–17). Pasak Kristaus mokslo, viena vertus, tai turėtų būti dvasiniai lobiai: visos gerosios žmonijos sa-

vybės vėl bus surinktos į vieną vietą – meilė, susitaikymas, atleidimas, pagarba, paguoda ir kt. (Pat 2, 1–5; Sir 3, 4; Sir 6, 14; Mk 10, 21; Lk 12, 33; Rom 2, 4; Kol 2, 1–3; Heb 10, 34). Kita vertus, tie *tautų lobiai ir brangenybės* – tai ne tonos aukso ir brangakmenių, kurie neturi jokios vertės Kristaus akyse, bet pasaulio kultūros lobynas, sukauptas nuo Sukūrimo iki Apokalipsės, priartinęs Gėrio pergalę ir perkeitimą.

Kultūros teologija, apimdama asmens kultūrinę veiklą nuo jo savarankiškumo

pradžios iki šių laikų, atskleidžia Dievo kūrybos įtaką žmogaus kūrybai. Kalba, būdama bet kurios kultūrinės raiškos pagrindas, atveria individams galimybę komunikuoti. Biblija nuo Pradžios knygos iki Apokalipsės išreiškia visuotinę kultūros idėją. Pradžios knygoje Dievas įkvepia kūrybinę dvasią žmoguje – tai akivaizdžiai atsiskleidžia per siūlymą apvaldyti žemę ir suteikti vardus įvairiems gyviams. Apokalipsės knyga siejama su transfigūracija, kurios link einama turint potencialios kūrybinės jėgos stimulą.

APOKALIPSĖ KAIP TRANSGIFŪRACIJOS IŠDAVA

XX a. pradžioje prasidėję krikščioniškosios teologijos priartinimo prie visuomenės procesai įgavo pagreitį ir susiformavo nauja teologijos kryptis, kuriai postūmį davė P. Tillichas, įvardijęs ją kultūros teologija. 1959 m. jis išleido knygą *Kultūros teologija*⁵. Ne tik joje, bet ir *Sistemineje teologijoje*⁶ jis analizavo sekuliarios kultūros sąsajas su krikščionybe. Jo teigimu, bet kurioje kultūros srityje (paveiksle, įstatyme, politiniame judėjime, įvairiose sistemose), nepriklausomai nuo to, kokios jos būtų sekuliarios, įmanoma aptikti tos srities teologinį pobūdį⁷. P. Tillichas neigė bet kokį religijos ir kultūros dualizmą. Kultūra persmelkia visas žmogiškas funkcijas nuo kalbos iki veiksmo. Kalba tampa žmogaus kultūrinės veiklos pagrindu. Religinė kalba įvardijama kaip paprasta kalba, kadangi šventos kalbos kaip tokios nėra⁸. Pasak jo, religija tampa kultūros prasme, o kultūra tampa forma, kurioje pasireiškia religijos interesus. Kitaip sakant, religija tampa „kultūros substancija, o kultūra – religijos forma.“⁹

Kultūros teologija neatsiejama nuo transfigūracijos proceso. A. Maceina kultūros teologiją įvardijo kaip *teologinę istorijos ir kultūros doktriną*¹⁰. Jis aiškino, ar šalia kultūros filosofijos ir kultūros mokslo yra galima kultūros teologija. Juk jeigu kultūra išsamiai atskleidžiama filosofiniu pagrindu, vadinasi, atėjo laikas ją tirti ir teologiškai. Teologinis kultūros permąstymas remiasi šv. Jono Apreiškimu, arba kitaip – Apokalipse. Apokalipsė yra ir turi būti kultūros teologijos pagrindas. A. Maceina klausė, ar galima kultūros problemą spręsti remiantis Apreiškimu, o ne vien filosofiniu pagrindu. Atsakymą duoda pats Apreiškimas. Juk jeigu jis ką nors pasakė apie kultūrą, jos problema turi būti sprendžiama ne tik filosofškai, bet ir teologiškai. Kultūros teologija kultūrą tiria remdamasi dieviškuoju Apreiškimu, o ne vien prigimtinio proto galimybėmis. Norint teologiškai išnagrinėti kultūros problemą, būtina atskleisti šv. Jono Apreiškimą prasmę, ir tai atvestų prie kultūros teologijos. Visa

laiko *chronos* istorija susideda iš trijų pagrindinių įvykių: 1) pasaulio sukūrimo, 2) pasaulio atpirkimo ir 3) pasaulio perkeitimo. Pasaulio sukūrimas – tai jo egzistencijos pradžia. Pasaulio perkeitimas reiškia laiko *chronos* pabaigą. Pasaulio atpirkimas yra jungiamoji grandis. Pasaulio istorija nuo sukūrimo iki perkeitimo sistemingai kreipia transfigūracijos link. Žmogaus kūryba pasireiškia kultūroje, o Dievo įsikišimas į pasaulio tvarką, arba transfigūracija, yra Dievo atbaigiamoji kūryba. Transfigūracija negalima, kol žmogus tam nesudarė sąlygų. Kiekvienas žmogus savo darbais įsitraukia į kūrybinį procesą, kuris rengia perkeitimui, ir savo kūrybinio proceso rezultatu (priklausomai nuo to, ar jo kūryba propaguoja gėrį, ar blogį) artina arba tolina Gėrio pergalę. Tokiu kūrybiniu procesu žmogus kuria laikų pilnatvę (lot. *plenitudo temporum*), kadangi kultūra įeina į transfigūracijos vyksmą¹¹. „Visi kultūros laimėjimai turi labai didelės reikšmės ir labai gilios prasmės tik tada, kai į juos žiūrime ne kaip į atbaigiamuosius, bet kaip į parengiamuosius, kaip į sąlygas dieviškajam veiksmui. Transfigūracijos šviesoje kultūra yra, iš vienos pusės, simbolinis transfigūracijos apreiškimas, iš kitos – materialinių sąlygų parengimas realiai transfigūracijai. Čia glūdi kultūros misija, josios didybė ir josios prasmė. Jeigu kultūrinės kūrybos laimėjimus palyginsime su laukiamos transfigūracijos gaviniais, jie bus tik nevykę bandymai.“¹²

A. Maceinos tvirtinimu, „pasaulio sutvėrimas suponuoja jo pradžią. Pasaulio perkeitimas reiškia istorinę jo pabaigą. Pasaulio atpirkimas stovi tarp šitų

dviejų įvykių kaip jungiamoji jų grandis. Visa istorija prieš Kristų ėjo Įsikūnijimo linkui. Visa istorija po Kristaus eina perkeitimo linkui.“¹³ Anot P. Tillichio, transfigūracija yra labai reikšminga laikų išsipildymui. Įvairiose istorijos epochose pasaulis buvo, yra ir bus veikiamas įvairių kosminių jėgų. Tačiau Dievas joms nėra pavaldus, bet pats valdo jas dramatišku laiku – kalbant apie žmonijos esamąjį laiką – „tarp Prisikėlimo ir Antrojo atėjimo“¹⁴ iki transfigūracijos. Šiame dramatiškame laike ir iškyla laiko *kairos* idėja. Transfigūraciją P. Tillichas interpretavo kaip sekuliarumo ir religingumo nebuvimą, kadangi religija iš esmės taps žmogaus dvasinio gyvenimo substancija ir pagrindu¹⁵. A. Maceina ir P. Tillichas laikėsi panašios pozicijos transfigūracijos atžvilgiu. Ir vienas, ir kitas pabrėžė esamąjį laiką tarp pasaulio Atpirkimo ir Prisikėlimo. Pasaulio Atpirkimas tiesiogiai siejamas su Prisikėlimu, Kristaus įžengimu į laiką *kairos*, o transfigūracija – su antruoju Kristaus atėjimu ir pasaulio perkeitimu. Tarp transfigūracijos ir laiko *kairos* yra tiesioginis ryšys.

Atkreipkime dėmesį į istoriją apie Kristaus atsimainymą ant Taboro kalno: „Po šešių dienų Jėzus pasiėmė Petrą, Jokūbą ir Joną ir užsivedė juos vienus nuošaliai ant aukšto kalno. Ten jis atsimainė jų akivaizdoje“ (Mk 9, 2). Galima teigti, kad tuo metu ne pirmą ir ne paskutinį kartą laikas *kairos* prasiveržė laike *chronos*. Šį proveržį galima laikyti Dievo intervencija į pasaulio istoriją. Taip buvo pradėtas Kristus, laike *kairos* ant jo nužengė Šventoji Dvasia, taip pat įvyko atsimainymas ant Taboro kalno. Tokie proveržiai Naujojo Testamento laikais pasitaikė nedaž-

nai. Daugiau jų būdavo Senojo Testamento laikais, kai Dievas suardydavo *chronos* tvarką. Šie laiko *kairos* proveržiai laike *chronos* liudija, kad po transfigūracijos nebeliks *chronos*, kurį pakeis *kairos*.

Krikščionio savivoka pasaulyje glaudžiai siejasi su jo pašaukimo pilnatve. Knygoje *Krikščionis pasaulyje* A. Maceina į kultūros teologijos problemą ir perspektyvas pažvelgė dar atidžiau nei *Kultūros filosofijos įvade*, prie kultūros teologijos sampratos eidamas per pasauliečio savivoką krikščioniškoje hierarchijoje. Jis regimąją Bažnyčią skirstė į dvasininkus, vienuolius ir pasauliečius, o šiuos atskyrė nuo pirmųjų dviejų luomų. Kad pasaulietis sėkmingai veiktų pasaulyje ir Bažnyčioje kaip krikščionis, jam visai nereikia tapti dvasininku ar vienuoliu. Taigi jam nebūtinai specialūs šventimai, skirti minėtiems dviem luomams. Pasaulietis Evangelijos žinią puikiai gali įkultūrinti visuomenėje veikdamas bet kurioje srityje – tiek pasaulinėje, tiek bažnytinėje, objektyviai atsidėdamas „savo pareigos reikalavimams bei dėsniams ir *subjektyvų* šios pareigos įjungimą į pasaulio pašventimą išganomuoju Kristaus veikimu.“¹⁶ Anot A. Maceinos, ir dvasininkas turėtų eiti į pasaulį tik kaip dvasininkas. Jam neturėtų būti būdinga, be dvasininko pareigų, įgyti ir kokią nors kitą profesiją vien dėl to, kad pasaulyje,

už bažnyčios ribų, galėtų atlikti ir pasauliečio vaidmenį. Dvasininkui nereikia tapti pasauliečiu, o pasauliečiui – dvasininku, kad jie sėkmingai galėtų atlikti tik jiems skirtą misiją¹⁷. Jiems nebūtina susikeisti vietomis, kad Evangelija būtų įkultūrinama sekuliarioje visuomenėje. „Bažnyčioje nėra ir negali būti asmenų, kurie būtų tiltas tarp dvasiško ir pasauliško tuo, kad sujungtų savyje ir dvasiško, ir pasauliško būsenas.“¹⁸ Kiekvienam iš jų skirta tam tikra pareiga gyvenime, kurią reikia stengtis kuo geriau atlikti. Dvasininkas bažnyčioje Evangelijos žinią turi perduoti pasauliečiui, o pasaulietis, ją įkultūrinamas, – sekuliariai visuomenei. Anot A. Maceinos, pasauliečio veiklos arealas „<...> yra pasaulis ir jeigu šis pasaulis iš tikro yra kultūra, kilusi iš žmogiškosios kūrybos, tai savaime plaukia išvada, kad pasauliško tarnyba, kuriai jis esti Bažnyčios pašventinamas ir pasiunčiamas, yra kultūrinė tarnyba. Pasauliško pasiuntinybė slypi kultūroje: kurti kultūrą yra sakralinis jo uždavinys.“¹⁹ Kalbant apie pasauliečio pašventimą, neturima mintyje jo šventinimo į diakoninę tarnystę Bažnyčioje, nes tai jau reikštų pasauliečio atsidavimą dvasininko tarnystei. A. Maceinos teigimu, pasaulietis pašventinamas Krikšto sakramentu, kuris jį įgalina eiti į pasaulį ir įkultūrinti Gerąją naujieną.

KULTŪROS TEOLOGIJOS ĮTAKA APOKALIPTINIAM KINUI

Transfigūracijos procesas pasiekiamas per Apokalipsę, arba, kitaip sakant, kaip Pasaulio pabaigos išdava. Tarptautinių žodžių žodyne²⁰ (2001) ir Religijotyros žodyne²¹ (1991) Apokalipsė siejama su

Apreiškimu Jonui, joje pranašaujama pasaulio pabaiga ir po to įvyksiančiu pasauliniu teismu. Apokalipsę galima apibūdinti kaip apreiškimą, uždangos pakėlimą, paslapties atskleidimą. Tačiau są-

vokų *apokaliupto* ir *apokaliupsis* apibūdinimą dar būtų galima papildyti žodžiais *atidengti, atverti, atskleisti, parodyti, padaryti aiškų*²². Tad kalbėdami apie Apreiškimą Jonui ir tikrąsias žodžių *apokaliupto* ir *apokaliupsis* reikšmes, apie realią, materialią pasaulio pabaigą nieko nesužinosime. Mat Apreiškimo Jonui knyga yra skirta Romos imperijos žlugimo epochos gyventojams; Antikristas tapatinamas su Neronu, kurio vardo raidžių suma lygi 616, o ne 666. Taip įvyko dėl to, kad lotyniškai *Nerono* vardas yra ne *Neron*, o *Nero*. Tuomet apie Apreiškimą Jonui negalima kalbėti kaip apie realios pasaulio pabaigos knygą. Juk ir patys žodžiai *apokaliupto* ir *apokaliupsis* nereiškia pasaulio pabaigos, tik paslapties atidengimą ar atskleidimą. Taigi šiuo metu mus nuo dvasinio pasaulio skiria tam tikra uždanga, kuri, atėjus tam tikram laikui, bus atidengta. Minėtu atveju kalbama apie pasaulio perkeitimą, o ne sunaikinimą. Transfigūracija nereiškia pasaulio ir žmonijos sunaikinimo, tačiau jų perkeitimą Gėrio kūrybai persvėrus Blogio kūrybą.

Transfigūracijos procesą šiulaikinio meno pasaulyje geriausiai išreiškia apokaliptinis menas, kuris viršūnę pasiekė kine. Dažnai kine eksploatuojamos Tommaso Campanello (1568–1639) *Saulės miesto*²³ (2013) ir Thomo More'o (1478–1535) *Utopijos*²⁴ (2010) paradigmos apie kitą unikalų pasaulį šalia mūsų, kurios kartais kine tampa naujos žemės atsiradimu po perkeitimo ar katastrofos. Tai panašu į rašytojo Juleso Verne'o (1828–1905) knygą *Paslaptingoji sala*²⁵ (2013), kurioje vaizduojamas kitas, perkeistas, transfigūruotas ar evoliucijos nepaliestas pasaulis. Žmogus savo kūryba siekia

įprasminti evoliucijos nepalietą pasaulį. Keliama prielaida: jei neįmanoma sugrįžti į pasaulio pradžią, kuri dar nepaliesta nuodėmės, tai gal pavyktų kada nors sulaukti transfigūracijos, po kurios kūrybinė potencija įgaus savo pirmykštę jėgą.

Negalima kategoriškai teigti, kad neįmanoma sugrįžti į pasaulio pradžią. Tai kine visai neseniai įkūnijo režisierius Stevenas Spielbergas savo naujausiame seriale „Terra nova“ (2011). Seriale sukuriamas laiko tunelis, dalį žmonijos nukeliantis į gilią praeitį – 85 milijonus metų atgal, beveik į pirmykštę rojaus būseną. Šią būseną galima traktuoti kaip kažkokią naują pradžią. Vėl istorijos ratas pradėtų sukstis iš pradžių. Tačiau naujoji Žemė ir išsigelbėjusioji žmonijos dalis nebūtų kaip *tabula rasa*, nes grįžimo į praeitį nebūtų galima traktuoti kaip perkeitimo, transfigūracijos proceso. Grįžimą praeitin kaip tik galima įvardinti kaip bėgimą nuo perkeitimo, stengimąsi jo išvengti.

Apokaliptinis kinas bando įsivaizduoti, kaip atrodys pasaulio pabaiga, po kurios įvyks transfigūracija, ir kokio tikėtis naujo pasaulio, naujos žemės. Šis kino žanras kelia baime, bet palieka vietos ir vilčiai, kad po apokalipsės bus kažkas nauja ir gera. Dažnai interpretuojamos Šventojo Rašto tvano ar Apreiškimo Jonui vietos, kurios labai įtaigiai pavaizduojamos kine. Kaip pavyzdį galima paminėti Rolando Emmericho apokaliptinį filmą „2012“, kuriame pasaulio galingieji ruošiasi gelbėtis nuo artėjančios pasaulinės katastrofos – visuotinio tvano. Pradėjus žiūrėti filmą kyla mintis, kad šie galingieji organizuoja skrydį į kosmosą, tačiau filmo pabaigoje paaiš-

kėja, kad kartojasi biblinė Nojaus istorija, tačiau ne su vienu laivu, o su keliais moderniais sandariais laivais. Lieka paklausti: kodėl gi įvyko tvanas ir tik Nojaus laivas su keleiviais išsigelbėjo? Apie tai galime perskaityti Pradžios knygoje: „Ir Viešpats gailėjosi sukūręs žmogų žemėje, ir jam gėlė širdį. Viešpats tarė: „Nušluosiu nuo žemės paviršiaus žmones, kuriuos sukūriau, žmones drauge su gyvuliais, ropliais ir padangių paukščiais, nes gailiuosi juos padaręs.“ Bet Nojus rado malonę Dievo akyse“ (Pr 6, 6–8). Jeigu jau pasaulio egzistencijos pradžioje Dievas gailėjosi sukūręs žmogų, tai praėjus tokiam ilgam laikotarpiui iki mūsų dienų, jis turbūt gailisi ne ką mažiau, o gal dar labiau, kad sukūrė žmogų. Ši situacija tiesia kelią transfigūraci-

jos link, tik laukiama, kol žmogaus kūrybinė veikla paruoš dirvą perkeitimui.

Remiantis transfigūracijos doktrina galima teigti, kad apokaliptinis kinas yra ta pamatinė kultūros teologijos medžiaga, kuri ruošia visuomenę perkeitimo procesui. Rodomi galimi pasaulio pabaigos scenarijai, kad žiūrovai būtų pasiruošę bet kokiems netikėtumams. Nors transfigūracijos procesą artina ir kitų sričių kūrybinės pajėgos, tačiau apokaliptinis kinas tai parodo įtaigiausiai ir šitaip artina perkeitimo vyksmą. Jeigu kalbėtume apie kūrybiškumo slinktį gėrio ar blogio link, tai reikėtų teigti, kad apokaliptinis kinas, nors ir skatina baimę, bet siekia atkreipti dėmesį į perkeitimą, todėl atstovauja kūrybiškajam gėrio aspektui.

IŠVADOS

Biblija nuo Pradžios knygos iki Apokalipsės išreiškia visuotinę kultūros idėją. Kultūros teologijos pamatu galima laikyti patį Šventąjį Raštą. Jau Pradžios knygoje vyksta kūrybinis procesas, kai pirmasis žmogus suteikia vardus įvairiems gyvams ir šitaip pratęsia Dievo pradėtą kūrybinį darbą. Naujajame Testamente taip pat aptinkame keletą vietų, kur apaštalas Paulius naudoja savo amžininkų rašytojų tekstus ir jų interpretacijas savo kalbose ir laiškuose. Jau šie faktai leidžia kalbėti apie kultūros teologiją. Anot Tilli-

cho ir Maceinos, Dievas, pradėjęs kūrybinį procesą, neužbaigė jo iki galo, o tai paliko padaryti žmogui. Dėl to žmogus yra toks kūrybiškas, nes jam sukūrimo metu suteiktos dieviškos kūrybinės galios. Žmogui istorijoje skirta kurti ir savo kūrybine potencialia tiesi kelią transfigūracijos, perkeitimo link. Nuo žmogaus kūrybinių intencijų – gerų ar blogų – priklauso, kada ateis laikas transfigūracijai. Geros ir dvasią keliančios žmogaus kūrybinės intencijos artina Gėrio pergalę ir perkeitimą, o blogos intencijos – visa tai atitolina.

Literatūra ir nuorodos

¹ Gaudium et spes. Kn. *Vatikano II Susirinkimo nutarimai*: konstitucijos, deklaracijos, dekretai. Vilnius: Aidai, 2001, p. 167.

² Ten pat.

³ Čia ir toliau tekste cituojama *Biblija, arba Šventasis Raštas*. Senąjį Testamentą iš hebrajų ir ara-

- mėjų kalbų vertė A. Rubšys; Naujajį Testamentą iš graikų k. vertė Č. Kavaliauskas. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija, 2000.
- ⁴ Žr. *Antikos žodynas*. Iš vokiečių k. vertė R. Kumžienė, A. Tekorius, A. Trakymas. Vilnius: Alma litera, 1998, p. 200.
- ⁵ Žr. Paul Tillich, *Theology of culture*. New York: Oxford University Press, 1959.
- ⁶ Žr. Paul Tillich, *Systematic Theology: Three Volumes in One*. Chicago: The University of Chicago Press, 1967.
- ⁷ Паул Тиллих, Теология культуры. Кн. Паул Тиллих, *Избранное: Теология культуры*. Москва: Юрист, 1995, с. 255.
- ⁸ Ten pat, p. 266, 269–27.
- ⁹ Ten pat, p. 266.
- ¹⁰ Antanas Maceina, „Kultūros filosofijos įvadas“. Кн. Antanas Maceina, *Raštai. Kultūros filosofija*, t. 1. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 159.
- ¹¹ Ten pat, p. 157–166; Antanas Maceina, „Krikščionis pasaulyje“. Кн. Antanas Maceina, *Raštai. Religija dabarties pasaulyje*, t. 5. Vilnius: Mintis, 1993, p. 461.
- ¹² Ten pat, p. 165.
- ¹³ Antanas Maceina, „Kultūros filosofijos įvadas“, p. 163.
- ¹⁴ Paul Tillich, „Kairos“. Кн. Tillich Paul, *The protestant era*. Chicago: The University of Chicago press, 1957, p. 33.
- ¹⁵ Паул Тиллих, Теология культуры, с. 241.
- ¹⁶ Antanas Maceina, „Krikščionis pasaulyje“, p. 248.
- ¹⁷ Ten pat, p. 438–439, 451.
- ¹⁸ Ten pat, p. 451.
- ¹⁹ Ten pat, p. 462.
- ²⁰ Žr. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarytojai Aldona Bendorienė, Virginija Bogušienė, Emilija Dagtė ir kt. Vilnius: Alma littera, 2001.
- ²¹ Žr. *Religijotyros žodynas*. Sud. Vytautas Ališauskas, Ramūnas Bogdanas, Zenonas Burnys ir kt. Vilnius: Mintis, 1991.
- ²² *Греческо-русский словарь Нового Завета*: Пер. Краткого греческо-английского словаря Нового Завета Баркли М. Ньюмана. Перевод и редактирование В.Н. Кузнецовой при участии Е.Б. Смагиной и И.С. Козырева. Москва: Российское Библийское общество, 2008, с. 33.
- ²³ Žr. Campanella Tommaso, *Saulės miestas*. Iš lotynų k. vertė J. Mažiulienė. Vilnius: BALTO print, 2013.
- ²⁴ Žr. More Thomas, *Utopija*. Iš lotynų k. vertė L. Valkūnas. Vilnius: Vaga, 2010.
- ²⁵ Žr. Verne Jules, *Paslaptingoji sala*. Iš prancūzų k. vertė J. Stukas [pagal pilną prancūziškąjį leidimą vertimą patikslino Stasė Banionytė]. Vilnius: Žara, 2013.